

Удосконалення інформаційного забезпечення аналізу транскордонного співробітництва України та Польщі

Окреслено проблеми та визначено основні напрями вдосконалення інформаційного забезпечення аналізу транскордонного співробітництва України та Польщі. Розглянуто шляхи розв'язання проблем з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: інформаційне забезпечення, транскордонне співробітництво, глобалізація, транскордонна статистика, пробний маркетинг товарів і послуг, банк транскордонних даних.

Останні роки характеризуються поглибленням євроінтеграційних процесів. Вступ Польщі до Європейського Союзу (далі – ЄС) та наближення ЄС безпосередньо до кордонів України спричинюють суттєве зростання в нових умовах ролі транскордонного співробітництва як чинника, що сприяє суспільному діалогу та розвитку всіх секторів прикордонної співпраці.

Транскордонне співробітництво здійснюється в умовах суттєвих диспропорцій соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів, рівня зайнятості населення зазначених територій України і прикордонних регіонів сусідніх держав, що призводить до соціальної нестабільності серед суб'єктів, охоплених співробітництвом. Згідно з Державною програмою розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 рр., транскордонне співробітництво є одним із інструментів прискорення процесів наближення рівня життя населення прикордонних регіонів до середньоевропейського та забезпечення вільного переміщення людей, товарів і капіталів через кордон. Таке співробітництво сприяє об'єднанню зусиль його суб'єктів для розв'язання спільних проблем прикордонних регіонів, здійсненню євроінтеграційних заходів на регіональному рівні [3]. Основними завданнями при цьому є:

- сприяння економічному, соціальному, культурному розвитку прикордонних регіонів та активізація всебічного транскордонного співробітництва з сусідніми країнами на державному, регіональному та місцевому рівнях;
- забезпечення реалізації великомасштабних проектів транскордонного співробітництва у рамках програм прикордонного співробітництва Європейського інструменту сусідства та партнерства;
- підвищення рівня життя населення та розвиток соціальної сфери прикордонних регіонів;
- поглиблення співпраці у рамках наявних євро регіонів та створення нових;
- активізація зовнішньоекономічної діяльності регіонів;
- створення умов для заснування і функціонування спільних підприємств та утворення транскордонних економічних кластерів;
- сприяння розвитку малого та середнього підприємництва;

– охорона навколишнього природного середовища та екологічна безпека;

– розвиток інфраструктури прикордонних регіонів та створення умов для залучення інвестицій [3; 7].

Протягом останніх років зросло зацікавлення транскордонними територіями у різних аспектах: регіональної політики, розвитку співпраці між регіонами сусідніх держав, соціально-культурних та економічних зв'язків, співпраці місцевих і регіональних урядів. Головну роль у цьому відіграють інтеграційні процеси в Європі, вступ Польщі до ЄС та Шенгенської зони. Вагоме значення для підтримки регіонального розвитку і транскордонної співпраці має статистичне інформаційне підґрунтя, необхідне для прийняття рішень різними інституціями й одиницями (зокрема урядовими, науковими), а також для потреб бізнесу та підприємництва.

Проблеми статистичного забезпечення транскордонного співробітництва у вітчизняній науковій літературі останнім часом розробляються досить активно. Серед дослідників питань статистичного оцінювання ефективності транскордонного співробітництва слід назвати таких відомих учених, як О. Васечко, С. Матковський, Н. Мікула, Я. Побурко та ін. На думку О. Васечко, побудова статистичної системи для інформаційного забезпечення управління діяльністю євро регіонів хоча і має певну специфіку, проте повинна здійснюватися безпосередньо у межах і за критеріями, визначеними для національної статистики. Остання, у свою чергу, не може в сучасних умовах бути відокремленою від міжнародної статистики і має базуватися на загальних для усіх країн засадах [1]. У монографії Н. Мікули зазначається, що “дослідження транскордонного регіону вимагає формування транскордонної статистики, яка складається з національних статистичних даних суміжних прикордонних територій і є порівняльною, передусім у соціальній сфері” [5]. Я. Побурко пропонує називати статистикою транскордонного регіону сукупність статистичної інформації про стан (розвиток) соціально-економічних явищ, що відбуваються у транскордонному регіоні [6]. С. Матковський підкреслює важливу роль у транскордонній співпраці статистичної інформації, лівову частку якої становить транскордонна статистика, і вказує, що дже-

релом транскордонної статистики є регіональна статистика прикордонних територій” [4].

Упровадження принципів і механізмів регіональної політики ЄС та потреби вирішення спільних проблем, які виникають у транскордонному регіоні, зумовлюють необхідність у порівняльній статистичній інформації про соціально-економічну ситуацію, що дозволить правильно оцінювати умови та приймати відповідні рішення.

З огляду на вищезазначене, метою статті є дослідження інформаційного забезпечення статистичного аналізу й оцінки транскордонного співробітництва, розробка шляхів його вдосконалення з урахуванням європейського досвіду.

У сучасному розвитку світової економіки чітко простежується тенденція до охоплення глобалізаційними процесами всіх сфер суспільного життя. Але в умовах світової економічної кризи глобалізаційні тенденції мають позитивні наслідки тільки всередині регіональних угруповань (так звана “глокалізація” [9]). Найбільш ефективно це відбувається на прикордонних територіях, у межах транскордонних об’єднань. Досвід зарубіжних країн показує, що глобалізаційні процеси на регіональному рівні є важливим фактором міжнародних взаємовідносин країни. Більшість прикордонних територій у країнах Європи є менш розвиненими, ніж центральні, і регіональна політика ЄС спрямована на ліквідацію диспропорцій розвитку регіонів, підвищення життєвого рівня населення [2].

Для України ситуація дещо інша, оскільки лише західні прикордонні території розвивалися в умовах периферійності, тобто зі слабшим рівнем соціально-економічного розвитку. Знівелювати наявність кордону, використати нові можливості при вирішенні проблем розвитку прикордонної території, забезпечити зростання життєвого рівня місцевого населення – це основні цілі транскордонного співробітництва, які необхідно враховувати у регіональній політиці.

Аналізуючи роль і значення соціальних, політичних та економічних транскордонних досліджень, слід звернути увагу на такі атрибути сучасної економіки: глобалізацію, глибокі інституційні перетворення та динамізацію економічних і соціальних процесів у прикордонних регіонах Європи.

При глобалізації економіка країни є відкритою системою з такими масштабними секторами, як фінанси, транспорт та енергетика. За цих умов важливим чинником є виникнення наднаціональних і регіональних ринків праці, торгівлі, товарів та послуг.

До чинників, що впливають на глибокі інституційні перетворення, належать відмінності регулювання економічних процесів у сусідніх регіонах. Іншим суттєвим фактором є інституційна транснаціональна інтеграція, що охоплює єдиний ри-

нок, зони вільної торгівлі, безвізове пересування, вільний фінансовий ринок.

Щодо динаміки економічних та соціальних процесів у прикордонних регіонах Європи, зокрема в її східній частині, то ці процеси відрізняються за темпами свого розвитку через інтеграцію країн у транснаціональні об’єднання, такі як Європейський Союз, Європейська асоціація вільної торгівлі та Співдружність Незалежних Держав.

Інтеграція Польщі до ЄС супроводжується зростанням попиту на інформацію про українсько-польський кордон, що пов’язано зі зміною функцій кордону та пожевленням процесів у прикордонних районах України й Польщі. Ця інформація потрібна центральним і регіональним органам влади для оцінки та планування розвитку регіонів і прийняття управлінських рішень; працівникам дипломатичних місій – для розробки й упровадження спільних міжнародних проектів і стратегій розвитку; суб’єктам господарювання – для взаємовигідної співпраці, що принесе прибуток.

Розширення Шенгенської зони, полегшення пересування людей і товарів супроводжувалося втратою джерел інформації про масштаби руху. Це зумовлює необхідність використання інших методів дослідження, розробки та впровадження на транскордонних територіях нових підходів до соціально-економічного прогнозування у прикордонних районах, що враховують важливі методологічні аспекти.

Незважаючи на те, що транскордонними дослідженнями займаються багато міжнародних організацій (зокрема ООН, Євростат, ОЕСР, СОТ), ще існує ряд проблем, пов’язаних із відсутністю інформації, особливо для прикордонних районів, на різних стадіях агрегування та з низьким ступенем порівнянності даних в окремих країнах.

Вважаємо, що необхідно окреслити основні напрями досліджень та провести обговорення важливих методологічних питань статистичного вивчення транскордонних територій. Проблема інформаційного забезпечення аналізу ефективності діяльності транскордонної співпраці наразі потребує вирішення таких завдань:

- адаптація законодавства до міжнародних юридичних норм, що безпосередньо впливають на рівень порівнянності статистики між країнами – учасниками транскордонного співробітництва;
- постійна актуалізація методів і методологій статистики відповідно до змін на світовому та європейському рівнях;
- створення уніфікованої системи статистичних показників транскордонного співробітництва;
- прогнозування соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів на основі статистичного моделювання з подальшим використанням отриманих оцінок для розробки управлінських рішень;

– упровадження системи вибіркового спостереження для отримання оперативної інформації, яку не фіксує офіційна статистика.

У теперішній час в Україні потрібно створити цілісну систему наукових досліджень зовнішніх і внутрішніх кордонів. Першим кроком є започаткування дослідження ринку товарів і послуг у прикордонному русі на польсько-українському кордоні. Координаторами цих робіт доцільно призначити Головні управління статистики у Львівській, Волинській та Закарпатській областях із подальшим створенням Центру статистичного дослідження транскордонного співробітництва на рівні Державного комітету статистики України. Подібні дослідження (зокрема пробний маркетинг товарів і послуг у прикордонному русі) з 2008 року проводяться Жешувським управлінням статистики Польщі на польсько-українському кордоні. Результати маркетингу підтверджують необхідність продовження спостереження за соціально-економічними явищами, що відбуваються у прикордонних районах.

Узгоджені єдині методологічні засади досліджень як з польської, так і з української сторони давали б реальну картину щодо транскордонного співробітництва країн. Важливість цього дослідження зумовлена тим, що зовнішній кордон Польщі й України сягає 535 км і становить 15,2% державного кордону Польщі та більше 8% загальної протяжності кордонів нашої держави. На кордоні з Україною розташовані два польські воєводства, що складаються з 41-го повіту (району), займають площу 43 тис. км² (13,3% загальної площі Польщі), у них проживає 4,3 млн. осіб (11,3% польського населення). З українського боку кордону розташовані три області: Львівська, Волинська та Закарпатська, до них входять 49 районів, площа яких – 54,7 тис. км² (близько 9% загальної площі України), тут проживають 4,83 млн. осіб, що становить 10,5% усього населення України [8; 10].

Основними факторами, що детермінують перебіг прикордонної торгівлі, є її рентабельність у результаті сприятливого співвідношення цін на товари по обидва боки кордону, а також відсутність певної пропозиції на внутрішньому ринку кожної країни. Варто зазначити, що рівень цін як характеристика прикордонної торгівлі балансується природним обмеженням по обидва боки кордону. Результати аналізу структури асортименту та динаміки витрат, яких зазнають як українці, так і поляки за кордоном, підтверджують ці спостереження. Різниця у цінах повинна бути досить істотною, щоб купувати товар саме за кордоном, бо це потребує додаткових витрат і створює незручності, пов'язані з перетином кордону. Поїздки для покупців у сусідню країну є звичним явищем для прикордонних територій, що спостерігається не тільки на українсько-польському кордоні, але й у інших куточках світу. Наприклад, пішохідні переходи

мають місце на американсько-мексиканському кордоні, у Західній Європі вони відбуваються на кордоні між Данією та Німеччиною, Австрією та Швейцарією. Британці їдуть у французькі порти для придбання алкоголю та цигарок, де вони через зниження акцизу є набагато дешевшими, ніж у Великій Британії.

Дослідження показують, що введені Польщею після вступу до Шенгенської зони зміни у правила перетину кордону мають обмежувальний характер і майже відразу відображуються на зміні рівня інтенсивності прикордонного руху та прикордонної торгівлі.

Результати дослідження обороту товарів і послуг у прикордонному русі на польсько-українському кордоні дозволяють зробити висновок, що найбільш інтенсивна торгівля відбувається в межах 50 км по його обидва боки. Доказом цього є висока частка людей, які перетинають кордон, а також той факт, що найбільші витрати на купівлю товарів і послуг здійснюють жителі міст і сіл, розташованих у п'ятдесятикілометровій зоні. Витрати українців у Польщі становлять вагомий частку зовнішньоторговельного обороту цієї країни та є значно більшими, ніж поляків в Україні. Так, витрати на придбання товарів у Польщі постійними жителями України у 2009 році становили 1,8 млрд. злотих, водночас витрати поляків, які поверталися з України, майже у шість разів менші – 338,1 млн. злотих. Дані офіційної статистики зовнішньої торгівлі показують, що експорт товарів із України у Польщу становив 3,5 млрд. злотих, а з Польщі в Україну – 10,7 млрд. злотих, що утричі більше [11].

Значні витрати українців у Польщі припадають на транскордонні території, суттєво виявляючись у зовнішньоторговельному обороті насамперед Люблінського та Підкарпатського воєводств. Витрати українців на купівлю товарів і послуг, вироблених у Польщі, становили 12% від загального обсягу експорту вищезгаданих воєводств. Водночас поляки після перетину українсько-польського кордону зазнали витрат розміром 4% від загального експорту України у Люблінське та Підкарпатське воєводства. Відмінності між рівнями цін (на польській території вони значно вищі) спонукає українських громадян до порушення закону, перш за все контрабанди тютюнових виробів, алкогольної продукції та палива.

Пробний маркетинг товарів і послуг на польсько-українському кордоні показав, що переважна більшість людей перетинає кордон для здійснення покупок і повертається назад, як правило, у той самий день. Структура витрат показує, що основна частина – це купівля товарів, і лише невелика частка припадає на купівлю послуг. Отримані кошти надходять перш за все у сферу роздрібною торгівлі прикордонних районів, що забезпечує роботою мешканців цих територій.

Ключовим елементом, що полегшив перетин польсько-українського кордону, стала угода про малий прикордонний рух, який все частіше використовують місцеві жителі. Прикордонний рух сприяє налагодженню контактів між мешканцями по обидва боки кордону, а також може позитивно вплинути на розвиток гмін та районів, розташованих у безпосередній близькості до кордону. Масштаби прикордонного руху залежать від багатьох факторів ендо- й екзогенного характеру – рівня цін в Україні та Польщі, ситуації на валютному ринку, пропозиції товарів на внутрішніх ринках та ступеня легкості перетину кордону.

Процеси, що спостерігаються на транскордонних територіях, мають транснаціональний і багатомірний характер, охоплюючи різні аспекти соціально-економічних явищ. Регіональна статистика часто стикається з багатьма проблемами, пов'язаними передусім з відсутністю як достатньої кількості даних для територій, розташованих по обидва боки кордону, так і інформації на певному рівні агрегації у різних країнах, а також з низьким ступенем порівнянності даних, особливо у галузі економіки.

Отже, розвиток транскордонної співпраці передбачає поглиблення наукових досліджень та

впровадження відповідного моніторингу на іншому боці кордону, тобто в Україні. Для цього необхідно гармонізувати методологію такого моніторингу зі стандартами Європейської статистичної системи для тісної співпраці у рамках розвитку євро регіональної та транскордонної статистики.

Істотною проблемою залишається створення єдиної інфраструктури як набору порівнянних даних та інструментів для їх використання, а також розробка ефективних методів дослідження цих територій. Також важливим питанням, яке потребує негайного вирішення, є створення банку транскордонних даних, що дасть змогу вийти на новий якісний рівень співпраці, оскільки забезпечуватиме потреби органів управління, науковців, інвесторів, представників бізнесових кіл тощо в інформації на зовнішніх кордонах ЄС.

Функціонування спільної системи дослідження транскордонних територій дозволила б ефективно використовувати інформацію на локальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Варто зазначити, що процес побудови такої системи має координувати офіційна статистика, а самі дослідження можуть одночасно здійснювати кілька міжнародних партнерів на регіональному рівні.

Список використаних джерел

1. Васечко О. О. Транскордонна статистика у системі регіональної статистики / О. О. Васечко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Статистичне оцінювання соціально-економічних явищ у регіоні: методологічні підходи : щорічник наук. праць / відп. ред. М. І. Долішній. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – Вип. 4. – С. 8–13.
2. Дергачова В. В. Роль транскордонного співробітництва в зовнішньоекономічній діяльності України у межах державної регіональної політики / В. В. Дергачова // Проблеми и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. трудов. – Севастополь – Донецк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2009. – С. 34–40.
3. Закон України “Про транскордонне співробітництво” від 24.06.2004 р. № 1861-IV у редакції від 21.01.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1861-15>
4. Матковський С. О. Інформаційні статистичні продукти для потреб функціонування Євро регіонів / С. О. Матковський, С. Ф. Васків // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 21 травня 2009 р. : зб. текстів доп. – Хмельницький : Хмельницький ун-т управління та права, 2009. – С. 14–18.
5. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво : [моногр.] / Мікула Н. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – 395 с.
6. Побурко Я. О. Методологічні засади підготовки інформаційних матеріалів порівняння соціально-економічного розвитку транскордонних регіонів / Я. О. Побурко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Статистичне оцінювання соціально-економічних явищ у регіоні: методологічні підходи : щорічник наук. праць / відп. ред. М. І. Долішній. – Львів : ІРД НАН України, 2004. – Вип. 4. – С. 20–27.
7. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011–2015 роки” від 01.12.2010 р. № 1088 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1088-2010-%EF>
8. Статистичний щорічник України за 2007 рік : [стат. зб.] / за ред. О. Г. Осауленка ; Державний комітет статистики України. – К. : ТОВ “Вид-во “Консультант”, 2010. – 566 с.
9. Фрідмен Т. Л. Лексус і оливкове дерево: зрозуміти глобалізацію : [моногр.] / Фрідмен Т. Л. ; пер. з англ. М. Прокіпович, Ф. Скакуна. – Л. : Вид-во “Бібліотека журналу “І”, 2002. – 624 с.
10. Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009 r. – Warszawa : Główny Urząd Statystyczny, 2010. – 962 s.
11. Ruch graniczny oraz przepływ towarów i usług na granicy polsko-ukraińskiej w 2009 r. – Warszawa – Rzeszow : GUS-US w Rzeszowie, 2010. – 141 s.